

Gott íkast til kja

André hevur rætt, tá ið hann sigur, at vit mugu góðtaka føroyskt, sum tað er. At málrøktin ella hvør tað so er, ikki má sleppa at sensurera og skera fleiri orð burtur úr málinum, tí vit mugu hava allar nuansurnar tøkar. Tað er ikki nógv at siga til tað, tí tað passar, skrivar Hjalmar P. Petersen m. a. í ummælinum av bókini “Føroya mál á manna munni” eftir André Niclasen

UMMÆLI
Hjalmar P. Petersen

Bókarheitið: Føroya mál á manna munni
Eftir: André Niclasen
Útg. Lærubókafelagið, 2007

Eg skal ikki fara inn í hvørt einstakt petti, sum André Niclasen hevur í bókini. Sigast skal kortini, at hon er spotsk til tíðir og eisini stuttlig. Hann er beinrakin í eygleiðingum sínum, men vihvørt fer hann skeivur og kemur við órimiligum argumentum. Eg skal royna at taka fram dømir við hesum, og skal samstundis gera vart við, at bókin er ring at ummæla, tí hon er eitt savn av málteigum, sum hava staðið í Sosialinum. Tessvegna manglar eitt grundleggjandi, málvisindaligt arbeiðslag, sjálvt um eg veit, at høvundurin hevur holla málsliga bakgrund.

Longu í bókarheitunum liggur, at høvundurin leggur dent á tað talaða málið, og í allari bókini, mestsum, er tann reyði tráðurin, at málrøktin er skaðilig fyri føroyskt. Serliga tí hon úthýsir fleiri orðum, soleiðis at nógv litbrigdir fara fyri skeytið. André metir eisini, at tað verður roynt at beina fyri kenniorðinum, genitivendingini, at kunstigir grammatiskir formar koma inn, og at fakmálini verða illa viðfarin. Hvussu er tað við hesum?

Eg veit ikki rættliga, hvør tað er, sum roynir at beina fyri kenniorðinum, ella um tað er bevíst, at onkur ger tað. Um so er, fer royndin at miseydnast, tí føroyskt fer sínar leiðir, líkamikið, hvat nakrir fáir málrøktarar pásetninga vilja trútta ígjøgnum. Hetta manglandi kenniorðið er í setningum sum *skip kom inn á Miðvág* ístaðin fyri *eitt skip kom inn á Miðvág*. Mann hevur ikki tað bundna kenniorðið í íslendskum, og tí er tann fyrri setningurin eftirlíkning eftir íslendskum. Tann fyrri setningurin er óvanligur í føroyskum talu- og skriftmáli. Rættast er at brúka kenniorðið. Har hevur høvundurin rætt, men mann skal kortini hava rúm fyri tí fyrri setninginum. Hann skal vera ein møguligur stílvariantur. Ansast má eftir í málljakinum ikki at fara for langt hvørki tann eina vegin ella hin.

So koma fleiri dømir við hvørsfallinum, bæði har tann gamla endingin fungerar sum eitt klípi, og har orðarøðin er broytt, t.d. *Felag skuldara Fossbankans*

p/f í konkursi og *Felag grindamanna* (bls. 107). Stóruskaði er í hesari orðarøðini, tí hon er óføroysk. Tað rættara er, at hvørsfallsliðurin stendur frammanfyri, sum í *Karla-magnusar kvæði* ella *Tofta sangkór* (bls. 108).

Eg veit ikki, hvussu stórus hesin skaðin er, tí hvørsfallið er rættiliga marginalt í føroyskum, meira at siga deytt sum aktivt fall. Hetta hava vit m.a. víst á í *Faroese: An Overview and Reference Grammar*, og Eivind Weyhe viðger spurningin í greinini *Genetiven i færøske grammatikker – et problembarn* frá 1996. Mann sær, hvussu tað er viknað í kvædatekstum, t.d.: í Sjúrdakvæðunum, ørindi 85 í Brynhildartátt, har tað stendur: “Hoyr tað snari Sjúrdur, ver nú ei so bráður, gakk teg í **mín faðirs garð**, leita við hann ráð. Her verður sagt *mín faðirs garð* ikki, um tað skuldi verið rætt *míns faðirs garð*. Óteljandi eru eisini frasar sum *kongins garð* fyri *kongsins garð*.

Aftur at hesum eru dømini, sum nevnd verða við hvørsfallsliðinum standandi aftanfyri, flest við sernøvnum, og tey hava ein tendens til at ganga eftir øðrum reglum enn teimum vanligu, tí tey eru indeksikal í natúru síni. Tað tykist mær ikki vera annað enn tómt eymk og venilsí, tá ið hesi dømini verða nevnd, tí tey, sum nevnt, eru so marginal í málinum, og hátta sær málsliga annarleiðis.

Annað er, tá ið nevndir verða kunstigir, grammatiskir formar. Tað er púra rætt, at vit eiga at skriva *temur* og *eygur* (úttalað: /te:mir, ei:jir/). Her er tann normativa grammatikkinn ov strong, og eigur hon eisini at loyva *bókrinar* til dømis og *hendrinar* og eisini teir vanligu *bókurnar*, *hendurnar*. Teir fyrru formarnir eru gamlir í føroyskum. Hyggið bara í kvæðabókrinar. Eisini skulu loyvast formar sum *bløðini eru fólnaði* saman við *bløðini eru fólnað*. Í fleiri nýggjari tekstum síggjast *fólnaði* og eisini *eygur*, men ikki *hendrinar*.

At fakmálini verða illa viðfarin, ja, einki er sannari enn tað. Hví skal tað ikki bera til í fysikk at tosa um *massa* og *smeltipunkt* o.s.fr., og hví skulu *tangentarnir* eita *nertlar*? Dømini eru óteljandi, og fleiri hava suffað yvir skúlabókrinar, tí tær stundum eru óskiljadi. Tær eru fullar av fremmindum orðum, t.e., nýføroyskum orðum, sbr., at eitt fremmant orð er eitt orð, sum eg sum málbrúkarari ikki skilji. Tí verður *bræðingarmark*, tað nýgjørda orðið, fremmant,

meðan lániorðið *smeltipunkt* er føroyskt, sjálvt um tað er lænt úr donskum.

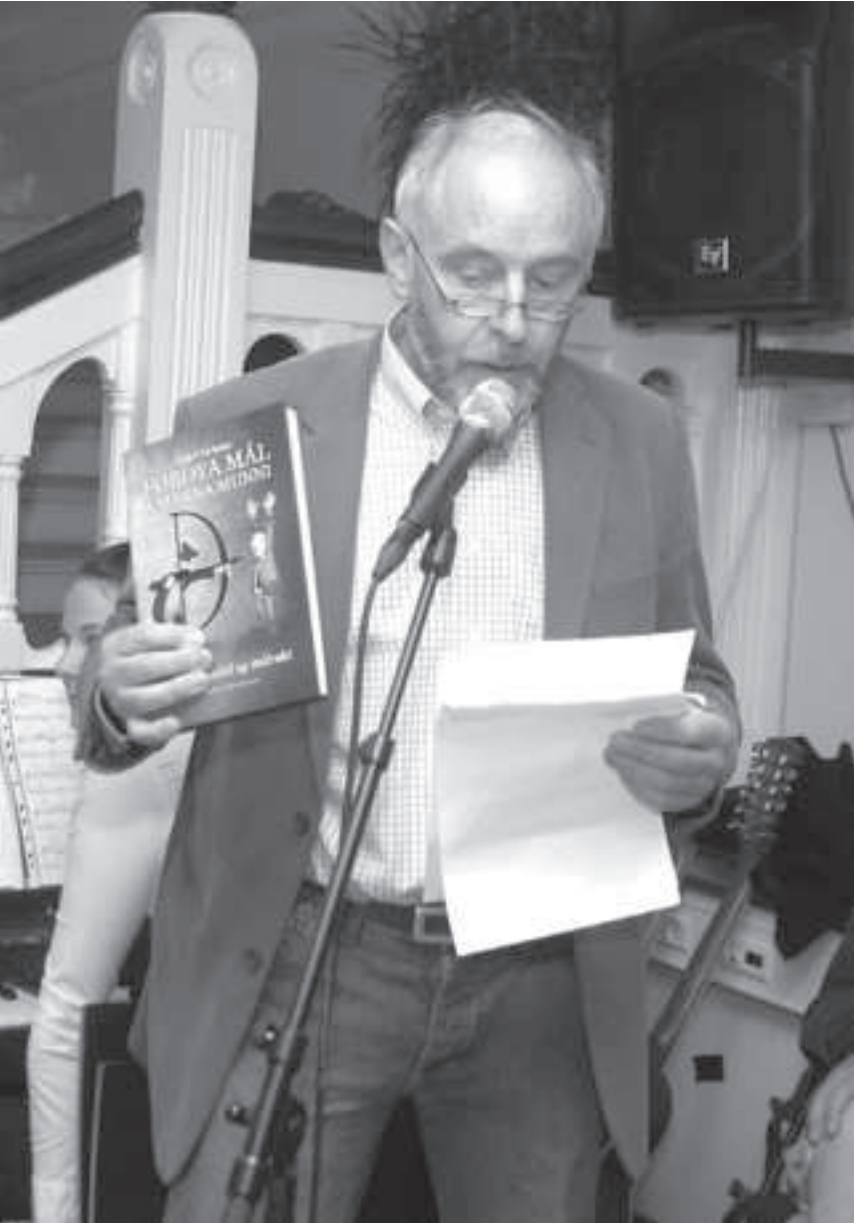
Ferdinand de Saussure førði fram, at tað málsliga teknið hevur tvær síður: eitt innihald og eitt útrykk. Útrykkið kunnu vit hugsa okkum sum úttaluna – til dømis /hundur/. Soleiðis nøkumlunda, hóast talan ikki er um ta veruligu úttaluna, men um eina abstraktión av ljóðunum, men lat tað fara. Innihaldið er so okkurt sum, halda vit okkum til orðið *hundur* ‘dýr við fyra beinum og hala, besti vinur menniskjans’. Lutfallið ímillum innihald og útrykk er arbitrert, segði Saussure. Tað er einki í eitt nú ljóðinum /u/, sum sigur, at tað skal verða brúkt í *hundur*. Samansetingin av *r, n, u, d, h* til *hundur* er tilvildarlig.

Hetta ger, at mál kunnu læna orð inn, og øll mál læna. Einki nýtt er í tí. Mál læna ikki bara orð, men í einari typiskari málstöðu, har samband er millum tvey ella fleiri mál, kann alt lænast. Líka frá ljóðum yvir bendingarendingar og syntaks til diskurs.

Nú lutfallið millum útrykk og innihald er arbitrert, so loyvir tað orðasmíði, tað má mann so góðtaka.

Føroyskt og íslendskt eru ættað. Eyðvitað eisini føroyskt og danskt. Tað er sosum almenn vitan, og av tí at tað málsliga teknið er arbitrert í natúru síni, er einki í vegin fyri, at gomul orð kunnu fáa nýggja merking. Hetta arbeiðið byrjaði við J. Jacobsen, og haðani hava vit orð sum *bókmentir*. Hann skrivar m.a. í greinini *Nogle ord om færøsk samt et forslag til en ny færøsk retskrivning*, at tað ber til at uppfríska ‘gamle uddøde former og gamle uddøde Ord’. Her nevnr hann *kærleiki* fyri *kjerlighed* og *hóttan* (bls. 25, 26). Ikki haldi eg annað enn, at *kærleiki* er rættiliga vanligt í dag; sama við *hóttan*. Tað ber altso stundum til at uppfríska gomul orð, ella læna úr íslendskum sum við *bókmentir*. Leitar mann á Google eftir *kærleiki*, sæst, at orðið kemur fleiri túsund ferðir fyri. So er ikki við *kjerlighed*. Ahugavert er at síggja, at André sjálvur kemur við einum slíkum uppskoti, sbr. (bls. 254), har hann sigur tað vera spell, at tað góða gamla orðið *vongbrigða* /vombria/, brúkt um ‘teir báðar stóru veingjamusklarnar, sum fuglur hevur báðu megin bringubeinið’, nú verður trokað burtur av ‘fuglabróst’ og ‘fuglabringa’. Her vil hann hava eitt gamalt orð inn aftur í málið. Og hví ikki royna?

Tað tykist sum um summi

nýorð sláa ígjøgnum, onnur ikki. Øll sige helst *telda* í dag, og til dømis undraðist eg yvir, tá ið eg undirvísti í Føroyum á sinni, at ungdómar púra natúrliga brúktu orðið *røkil*. Mann kann sostatt ikki konsekvent siga, at málrøktin skal halda uppat, sum André ger (bls. 263); tað hevur mann mestsum heldur ongan demokratiskan rætt til, men eg eri samdur við André Niclasen í, at eingin tvingsil skal vera í málrøktini, og spurningurin er, um tann stranga røktin ikki hevur beint fyri sær sjálvari. Til ber ikki, sum hann vísir á fleiri ferðir, at úthýsa orðum, sum hava verið í málinum í fleiri tiggju-áraskeið, líkamikið um tey so eru donsk ella ikki. Serliga hevur tað ein tendens at ganga útyvir *be-, an-, for-* og *-heit* orðini. Hann nevnr eisini til dømis, hvussu *nes* (bls. 142) knappliga verður brúkt fyri *hálvoyggj*. So seint sum í dag (20/08/07) var tað í útvarpinum, har tað varð brúkt um Yúkatanhálvoynna. Hetta er ein undarlig nýtlsa av *nes*, haldi eg, sjálvt um tað verður definerað í Føroysk orðabók sum ‘heldur mjátt og langt landøki sum stingur út í sjógv’.

Eisini reisir høvundurin spurningin um, hvat hendi við ABCnum. Tað er hetta, sum er, ella heldur v a r so karakteristiskt fyri sumt, ið hevði við mál at gera í Føroyum, at tað ikki hevur

verið diskuterað opið um fleiri stórbroytingar. Eitt dømi er navnalógin. Ella, tað kann faktiskt ikki rættiliga brúkast sum dømi, tí politikararnir samtyktu lógina (uttan kanska at hava lisið hana), men kortini varð hon ongantið diskuterað manna millum opið. Endin varð, at hon mátti broytast.

Eitt petti er um orðið *brand*, bls. (52). Her fýlist André Niclasen á, at *brandmaður* m.a., nú skal eita *slökkiliðsmaður* o.s.fr. Aftur er eygleiðingin fittlig, og hann argumenterar sum so, at verður alt skift út við *brand-*, so skal ein *brandvakt* eita *slökkivakt* og *brandventilur* skal eita *slökkismog*. Men mál eru ikki logiskt, soleiðis, sum høvundurin her setur tað upp. Fyri tað um ein samanseting er í málinum, ella nakrar við sama fyrri ella seinna liðið, merkir tað sjálvandi ikki, og tað veit høvundurin væl, at tað verður generaliserað. Alt kann ikki skerast yvir ein kamb soleiðis. Tað kann gerast fyri at fáa speisemið fram, og tað er helst tí hann ger tað, men tá er tað eitt sindur órættvíst móti fakta. Hol eru í málstruktureinum, og hóast so er, generaliserar André uppá henda mátan aðrasteðs eisini, men argumentatiónin er skeiv, júst tí mál ikki eru logisk, sbr. tvítýdningin í einum setningi sum ‘politiið tók mannin við